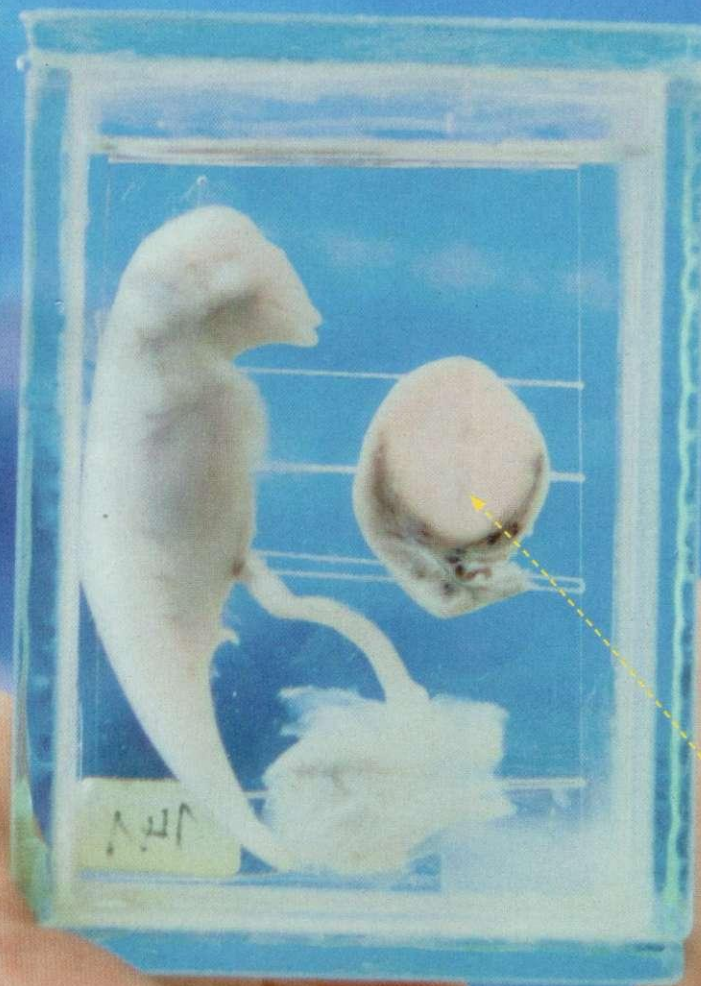

HITNA SLUŽBA ZA DELFINE

Globusovi reporteri
u akciji s najvećim
hrvatskim ekspertom
za dupine Tomislavom
Gomerčićem

PIŠE BORIS OREŠIĆ SNIMIO DARKO MIHALIĆ

UGROŽENA BIČA IZ JADRANSKOG MORA
Dr. Gomerčić kreće u spasilačku misiju na svaku
dojavu da je viđen ozlijeđeni dupin (na slici s
fetusom dupina pronađenog u tijelu uginule majke)

Nula, devet, pet, devet, nula, dva, dva, šest, jedan, nula. Halo. Je li to docent Gomerčić? Ovdje Centar 112. Ribari javljaju da su u zadarskom kanalu ugledali dupina koji pliva samo nekoliko desetaka metara od obale. Čini se da mu je ozlijeđena repna peraja.

U najkraćem vremenu, katkad već za pola sata, ovisno o procjeni stanja životinje, mladi docent zagrebačkog Veterinarskog fakulteta doc. dr. sc. Tomislav Gomerčić uputit će se prema bilo kojem dijelu Jadrana u potrazi za ugroženim morskim sisavcem. Ako ima predavanje krenut će koji sat kasnije. Njegov privatni broj telefona dobro je poznat i centrima za zaštitu i spašavanje, i djelatnicima policije i lučkih kapetanija, mnogim ribarima, veterinarima, jedriličarima, i ostalima koji žive za more i od mora, onima koji će najbrže uočiti dupina kojem treba pomoć ili mu pak više nema pomoći jer je more na obalu izbacilo njegovo mrtvo tijelo.

Sve uginule dupine u posljednjih 20 godina Gomerčić i njegovi suradnici dopremili su u Zagreb na Fakultet gdje su napravljene detaljne analize, sačuvani dijelovi tijela u hladnjacima ili u formalinu, kao i kosti koje su pohranjene u kutijama. Takvih je slučajeva godišnje 15 do 20, podjednako na svim dijelovima obale, od Savudrije do Prevlake. Od 1990. do danas obradili su 257 lešina.

Nekoliko tjedana, ponekad i mjeseci, vodeći hrvatski stručnjak za dupine, svake godine provede na moru, na čamcu ili jedrilici, u potrazi za jatima dupina, živima i zdravima, kako bi im se približio na samo nekoliko metara i snimio ih fotoaparatom koji mu je na terenu glavni alat, daleko korisniji od medicinskih instrumenata. Jer, priznaje nam, kad dupin dođe blizu obale, to najčešće znači da je bolestan ili ozlijeđen, i rijetko kad mu čovjek, pa bio on i najveći stručnjak, može spasiti život. Ipak, ako itko ista može učiniti, onda je to Gomerčić. Prije nekoliko godina, jedan je dupin rijekom Krkom doplivao do Skradina pa ga je trebalo nekako vratiti u otvoreno more.

“Uspjeli smo ga uloviti i ukrcati na brod i odvesti do otoka Zlarina, gdje smo ga vratili u more”, prisjeća se Gomerčić, koji je uz dupine vezan od djetinjstva. Proučavao ih je još od sredine 70-ih godina prošloga stoljeća njegov otac Hrvoje, također profesor na Veterini, koji je umro prije dvije godine. Tih je godina postalo jasno da je sredozemna medvjedica pred izumiranjem i pri Hrvatskom biološkom društvu pokrenuta je inicijativa za njezinu zaštitu. U tome je veliku zaslugu imao i profesor Đuro Huber, koji je zajedno s ocem Gomerčićem 1989. sastavio i prvi prijedlog da se zaštite du-

pini te je ubrzo krenulo istraživanje koje traje sve do danas. Mladi Gomerčić 1993. upisuje studij veterine, proučava i druge životinje o kojima danas predaje studentima, ali dupini su ostali njegova najveća ljubav.

Na kosturu nam pokazuje kako su se kroz evoluciju dupinima prednje noge pretvorile u peraje dok su stražnje posve zakržljale. Naime, i oni su se, kao i svi drugi sisavci, razvili na kopnu i potom preselili u more. Prije 50 milijuna godina. Na Veterinarskom fakultetu proteklih nekoliko godina Gomerčić drži i izborni predmet o dupinima. Njegova sestra Ana Galov, docentica na Biološkom odsjeku na zagrebačkom PMF-u, doktorirala je na genetici dupina. I ona je, kao i Tomislav, uz oca zavoljela dupine.

Zahvaljujući entuzijastičnom radu desetak stručnjaka, Hrvatska se može pohvaliti da je u istraživanjima dupina koji žive u plavim prostranstvima među vodećima u Europi. Iako im je budžet neusporedivo manji, hrvatski doktori za dupine, predvođeni Gomerčićem, s punim pravom mogu držati lekcije i Talijanima i Francuzima i Skandinavcima.

Dupini, ispričat će Gomerčić već na prvom predavanju, žive u gotovo svim svjetskim morima i na samom su vrhu hranidbenog lanca. U prirodi nemaju neprijatelja. Osim čovjeka. »

ISPLOVLJAVAMO, A DOKTOR SE PITA JE LI MOŽDA RIJEČ O NEKOM OD STOTINJAK DUPINA KOJE SU ON I KOLEGE VEĆ EVIDENTIRALI I DALI IM IME... HOĆEMO LI DOĆI NA VRIJEME DA SE NE UGUŠI AKO JE PROGUTAO KOMAD MREŽE?

ISTRAŽIVANJA NA VETERINARSKOM FAKULTETU U ZAGREBU
Na kosturu Gomerčić pokazuje kako su se kroz evoluciju dupinima prednje noge pretvorile u peraje, a stražnje su posve zakržljale; U teglama su nametnici izvađeni iz utroba dupina; Dijelovi tijela svih uginulih dupina pronađenih u našem Jadranu od 1990. čuvaju se u Zagrebu na Veterini

» Zato su, kao i u mnogim drugim zemljama, dupini u Hrvatskoj od 1995. na listi zaštićenih životinjskih vrsta za čije su namjerno ubijanje i uznemiravanje predviđene visoke novčane kazne. Još 50-ih godina prošlog stoljeća kod nas je država čak novčano nagrađivala čovjeka koji bi ubio dupina, koji se tada smatrao štetočinom što uništava ribarske mreže i ribarima krade kruh iz usta, preciznije ribu iz mreže. To je svakako pridonijelo smanjenju populacije. S popriličnom se sigurnošću danas zna da na našoj strani Jadrana živi oko 300 jedinki dobrih dupina, koji su najčešća vrsta.

Već epitet dobri podosta govori o njihovom karakteru. Neće napasti ljude. Nikad još nije zabilježen takav slučaj. Uglavnom će od njih pobjeći ako ih susretne na moru. Englezima je pak zapela za oko njuška u obliku boce, pa su ih nazvali bottle nose. Inače, na svijetu živi više od 80 vrsta dupina.

Ovi naši su dugački do tri metra, teški od 230 do 300 kilograma, na leđima su tamnije, a na trbuhu svjetlije sive, gotovo bijele boje. U prirodi najčešće žive 16 ili 17 godina, što je barem dvostruko kraće nego u zatočeništvu neupitno pitomijem od ponekad okrutne majke prirode. U dobi od 7 ili 8 godina postaju spolno zreli. Ženke uvijek rađaju jednog mladunca koji pod morem siše mlijeko.

Dok putem prema jugu ostavlja iza sebe kilometre autoceste, doktor za dupine (tako su ga prozvali novinari, a on se ne ljuti) razmišlja kako spasiti dupina da se ne uguši ako je, kao što se često događa, progutao komad mreže pa mu se zapetljala oko grkljana. Ili ako se nasukao, pa ga treba pogurati u dublje more. Dupini, naime, ne mogu plivati unatrag. Baš zato se drže podalje od kraja. Je li možda riječ o nekoj od stotinjak jedinki koje su veterinari već evidentirali i fotografirali, te pomoću mjernih uređaja na brodu precizno zabilježili lokaciju gdje su viđeni? Svaki od njih, daka-ko, ima i svoje ime. Kako ga dobivaju? Za to, otkriva Gomerčić, i ne treba posebna inspiracija. Jednog su prozvali Skakavac jer je puno skakao, drugog Dobrojutro jer je viđen u zoru, Osamodsedam je dobio ime jer su mislili da ih je u jatu 7 kad su ugledali i osmog...

“Neke redovito susrećemo već sedam, osam godina. Najlakše ih prepoznavamo po ožiljcima koje zadobivaju, i to najčešće u međusobnim sukobima, tučnjavama, igrama ili parenju. Dupin u ustima ima 80 zubi, kojima može suparniku zadati ozljeđu, a mi baš pomoću zubi određujemo i starost mrtvih dupina jer svake godine se zub podeblja za jedan sloj, kao godovi na deblu, što se dobro vidi pod mikroskopom. Mislim da bi ovaj, viđen kod Pašmana, mogao biti jedan za kojeg znamo da ima jako oštećenu peraju. Pravo je čudo ako je još živ”, razmišlja na glas.

Uspoređujući nove fotografije s onima iz arhive znanstvenici saznaju u kojim su rod-
binskim odnosima jedinke u jatu, koje može imati i 25 članova. Ili u kojim su jatima rođeni mladunci. Tako se zna da su dupini obiteljski dosta povezani pa, osim majki, o mladima se

brinu i tete i bake.

U potrazi za zalutalom morskom nemani, malo iza 8 sati, zaplovili smo iz Biograda sjeverno prema Zadru, kretali se kanalom bliže Pašmanu nego kopnu, zavukli se između nenastanjenih otočića s rajskim plažama i uvalicama... Ponegdje je more jako plitko. Dubinomjer pokazuje da je dubina manja od tri metra, što je tek nešto više od gaza Gomerčićeve jedrilice koja tom prilikom nije jedrima krotila jugo, nego smo upregnuli motor od 15 konjskih snaga. Jutarnje sunce razbudi

“NEKE REDOVITO SUSREĆEMO VEĆ SEDAM, OSAM GODINA. PREPOZNAJEMO IH PO OŽILJCIMA. OVAJ ŠTO GA TRAŽIMO MOGAO BI BITI JEDAN ZA KOJEG ZNAMO DA IMA JAKO OŠTEĆENU PERAJU. PRAVO JE ČUDO AKO JE JOŠ ŽIV...”

NESTAO BEZ TRAGA... Gomerčiću u potrazi za ranjenim dupinom pomažu stari, iskusni ribari. Ovaj kaže da ga je vidio prije nekoliko dana; Na slici lijevo gore koža je dupina što se čuva u formalinu na Veterinarskom fakultetu u Zagrebu. Ondje čuvaju i sve kosti uginulih dupina

bolje od kave. Nije bonaca, ali je mirno, sasvim dovoljno da ćemo lako primijetiti peraju ako izroni. Približavamo se brodicu na kojoj je stariji par. Love ribu na udice.

“Dobar dan. S Veterinarskog smo fakulteta. Jeste li možda primijetili dupina koji čudno pliva?”, pita Gomerčić.

“Baš ovdje sam ga vidio prije par dana, a rekao mi je kolega da ga je i on vidio jučer ujutro. Možda se zapetljao u mrežu”, odgovara mu ribar.

Naoružani strpljenjem i upornošću okrećemo prema jugoistoku. Ispred nas u izmaglici otok Vrgada, desno Žut i iza njega Kornat.

“Evo ih tu su!”, uzviknuo je Gomerčić uzbuđeno malo iza podneva.

“Poprilično sam uvjeren da mi se nije pričilo. To nikako ne može biti val, nego peraja. More je mirno. No, može biti tuna, a ne dupin”, objašnjava i usmjerava plovilo prema mjestu gdje je ugledao peraju.

“Mislim da su tri. Plove prema Kornatima”, govori i utišava motor čiji bi zvuk mogao preplašiti dupine, pa stavlja oko vrata fotoaparatski teleobjektivom. Čini nam se da brod sada jako sporo napreduje, no Gomerčić nas uvjerava da ni dupini nisu ništa brži od nas. Plivaju sporije nego što bi čovjek mogao zaključiti dok ih gleda kako iskaču iznad morske površine da bi svakih nekoliko minuta udahnuili zrak.

Cilj nam je pričiti im što bliže, na nekoliko metara, umiriti brod i pustiti ih da se naviknu na ljudsku prisutnost, da plivaju ispod i oko njega. Po prirodi su znatiželjni. Kada se igraju, izgledaju kao da se smiju.

Nismo imali sreće, naš ranjeni dupin nestao je bez traga...

Kod otočića Gira, nedaleko od Vrgade, smješteni su kavez za tunogojlišta. Dupini tu rado navraćaju u nadi da će nešto ribe kojom se hrane tune u zatočeništvu završiti i izvan kaveza. Izraziti su mesožderi i nisu osobito izbirljivi. Hrane se svim životinjskim vrstama koje žive u moru i mogu proći kroz njihova usta, a to su ponekad i ribe od tri kilograma.

“Jeste li danas vidjeli dupine?”, dovikuje Gomerčić radniku na brodu koji je došao nahraniti tune.

“Nismo danas”, kratko uzvraća čovjek zaokupljen svojim poslom. Njemu su susreti s dupinima svakodnevnica. A nama se čini da tražimo iglu u plastu sijena. Gomerčić tvrdi da bliski susreti nisu rijetki kao što misle kontinentalci. Baš zato su, objašnjava znanstvenik, od silnog uzbuđenja ljudi skloni pretjerivanju pa govore da su vidjeli jato od 20 dupina, a bilo ih je pet ili šest.

“Populacija dupina u našem moru je stabilna, no treba je stalno nadzirati kako bismo mogli nešto poduzeti ako ih u kratkom vremenu uginu više od prosjeka. A da bismo znali što treba napraviti, moramo stalno istraživati”, kaže Gomerčić, koji je uglavnom zadovoljan kako se provode zakoni o zaštiti dupina. Prije nekoliko godina policija je uhvatila i kaznila turista koji se morskim skuterom zalijetao u dupina i ozlijedio ga. Smatra da bi propisima trebalo dodatno zaštititi neka područja na kojima se riba mrijesti jer je to garancija da će biti dovoljno hrane, i za dupine

i za druge vrste. Uostalom, i za čovjeka.

“Ljudi u Hrvatskoj, uključujući i ribare, prema dupinima su pretežno pozitivno nastrojeni. Štete koje će oni napraviti ribarima uopće nisu velike. Zadnjih je godina jako malo slučajeva namjernog ubijanja dupina”, ističe Gomerčić.

A što na to kažu ribari, pitali smo ih na Pašmanu, u Tkonu, malom mjestu koje poput ostalih na otoku još uvijek više živi od ribarstva nego od turizma.

“Vidimo dupine skoro svaki dan. Istina je,

“EVO IH! VIDIO SAM TRI. PLOVE PREMA KORNATIMA...” CILJ NAM JE PRIČITI IM ŠTO BLIŽE, NA NEKOLIKO METARA, UMIRITI BROD I PUSTITI IH DA SE NAVIKNU NA NAŠU PRISUTNOST. DA PLIVAJU ISPOD I OKO NJEGA... SREĆOM, ZNATIŽELJNI SU

zubima nam razderu mreže i pojedu ribu. To se dogodi dva-tri puta godišnje. I ništa ne možemo, nego zakrpati mrežu. I kvit. Nije istina da ih ne volimo. Prijavimo štetu državi, pa netko dobije pare, a netko ne. Kako ko. Ma, bižica”, priča nam iskusni ribar Slavimir Miškov, koji pamti da mu se 1973. dupin zapetljao u mrežu i uginuo.

“Dupini su prije nas ljudi ušli u more. Ovdje kod nas nikad ljudi nisu ubijali dupine”, dodaje njegov kolega Darko.

Kad nađu na mrtvog dupina, na veterinarima je da pokušaju otkriti uzrok smrti. Ova je godina počela loše. Tijekom siječnja i veljače, u samo nekoliko tjedana, otkriveno je čak osam lešina, a to je neuobičajeno mnogo. Ipak, do kraja kolovoza broj se popeo na 18, što se uklapa u dosadašnje statistike. Od toga je bilo čak šest plavobijelih dupina, koji nije česti stanovnik našega mora.

“Pretpostavljamo da su to bili dupini koji žive na otvorenom moru, gdje su pokupili neku zarazu koja se, po svemu sudeći, nije proširila na jedinke što žive bliže obali. Vjerojatno su ih ubili paraziti čije ličinke žive u ribama koje su dupini pojeli. U njihovim smo želucima pronalazili i nakupine parazita od nekoliko kilograma koji za životinju oslabljenog imuniteta lako mogu biti smrtonosni. Zaraze kod dupina se ne mogu prevenirati”, objašnjava Gomerčić.

Je li ikad vidio sredozemnu medvjedicu?

“Ja, nažalost, nisam, ali imamo pouzdane potvrde da su je zadnjih godina više puta vidjeli u Istri i kod Cresa. Mislim da u Jadranu živi samo jedna, no nikada se ne zna – bilo bi lijepo da je skupina od nekoliko, možda desetak medvjedica što bi nam dalo nadu da će se razmnožiti. Dugo smo mislili da je nestala iz Jadrana. Za razliku od dupina koji mlade rađaju u moru, ona mora izaći na kopno i pronaći mjesto gdje nigdje u blizini nema nikoga, pa ni ljudi, a takvih je mjesta kod nas sve manje jer ljeti brodići zalaze u skoro svaku uvalu. Najveća populacija živi u Grčkoj i sve je veća, pa bi bilo sjajno kad bi jedno jato osnovalo svoju koloniju u Jadranu”, govori Gomerčić.

Ističe jako dobru suradnju s kolegama iz drugih mediteranskih zemalja na međunarodnim projektima zaštite morskih sisavaca, proučavanju njihovih staništa i bolesti.

Hrvatska ima jednu od najopsežnijih baza podataka, koja se stalno dopunjuje na stranici crodolphin.vef.hr u koju bi se uskoro mogle uključiti i druge zemlje, za početak Italija i Slovenija. Eto, čak i Slovenci tvrde da imaju svoje dupine.

Hrvatska nastojanja da se sačuvaju dobroćudni morski sisavci prepoznata su i u inozemstvu, pa je tako njemačka udruga GRD 2004. donirala gumenjak i financijska sredstva za terenska istraživanja, a kesu su odrješile i neke županije, ponajviše Šibensko-kninska. Dupinima se smiješe bolji dani. Davno u prošlosti između mora i kopna izabrali su more. Ono pripada njima. Na nama je da im se divimo.